

جهاد فرهنگی در اندیشه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

محمدحسن صنیعی^۱؛ محمدعلی زرگرزاده^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۶/۳۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۲/۲۰

چکیده

با توجه به هدف «بررسی جهاد فرهنگی در اندیشه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)»، محققین در پی آن هستند که بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) را در زمینه جهاد فرهنگی دنبال نمایند. بدین منظور بیانات و مکاتبات معظم‌له مورد بررسی قرار گرفته است. نوع پژوهش حاضر، کاربردی - توسعه‌ای می‌باشد که با استفاده از روش کیفی و گردآوری اطلاعات با بررسی در سوابق موجود و مطالعات کتابخانه‌ای انجام شده است که پس از تحلیل محتوای کیفی از فیش‌ها و گزاره‌های انتخابی (۳۰ مورد)، تعداد ۶ مولفه و ۵۹ شاخص استخراج و احصاء گردید. در نهایت مولفه‌ها و شاخص‌های احصاء شده به تایید پنج نفر از جامعه خبرگی رسید. بر اساس نتایج پژوهش حاضر می‌توان بیان نمود که اهداف جهاد فرهنگی اعتلای کلمه اسلام و ترویج مکتب اهل بیت (علیهم‌السلام)، حکمیت فرهنگ اسلامی، تعظیم دستاوردهای انقلاب و تقویت اندیشه‌های بارور، راهگشا و هدایت‌گر قرآن و سنت است که تحقق این امر علاوه بر برخورداری از روحیه جهادی، ایثار، فداکاری، شجاعت، ایمان، معرفت و باورهای دینی، جز با اتحاد، وحدت و هماهنگی، تربیت دینی و معرفتی مردم و ترویج نوآوری و علم و تحصیل میسر نیست.

کلیدواژه‌ها: جهاد، فرهنگ، جهاد فرهنگی.

۱- دانشیار دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

۲- دانشجوی دکتری دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی و نویسنده مسئول (رایانامه:

مقدمه

فرهنگ جهادی نشأت گرفته از آیات قرآن کریم و احادیث، مبارزه را در زمره مهم‌ترین و برترین فرایض دینی قرار داده است. انسان‌ها زمانی به جهاد فرهنگی و یا دیگر جهادهای نظامی، اقتصادی، علمی، سیاسی و ... روی می‌آورند که فرهنگ جهادی در وجود آن‌ها نقش بسته و به ملکه وجودی آن‌ها تبدیل شود. این فرهنگ جهادی است که در جهان بینی توحیدی، روحیه جهاد و مبارزه همه‌جانبه را در انسان تجلی و هویدا می‌کند تا انسان مجاهد همه هستی خویش را در کف اخلاص گذارد و آن‌گونه که شایسته و بایسته است در راه خداوند متعال حتی از نثار جان عزیز خود نیز دریغ نرزد. وقتی فرهنگ جهادی تحقق پیدا کرد و ملکه ذهن و فکر جامعه شد، جهاد فرهنگی نیز به دنبال آن محقق و اجرایی خواهد شد.

در تداوم راهبرد امام علی علیه السلام به فرزندان گرامی خود حضرت امام حسن مجتبی و حضرت امام حسین (علیهما السلام) فرمودند: (کونا لظالم خصما و للمظلوم عوناً) در مقابل ظالم بایستید و یاور مظلوم باشید (نهج البلاغه، نامه ۴۷). ما نیز به تبع از آن امام عزیز سعی می‌کنیم در جامعه، این راهبرد بسیار مهم و حیاتی را با بهره‌گیری از جهاد فرهنگی جامعه عمل ببوشانیم.

جهاد فرهنگی یعنی مهیا شدن برای هرگونه مبارزه اعتقادی با القائنات روحی و روانی مخرب دشمن، جهاد فرهنگی دیگر جهاد سلاح و مهمات نیست، دیگر جهاد در دل کوهها و بیابان‌ها با دشمن مقابل و آشکار نیست. جهاد فرهنگی، مقابله جانانه با شیخون و تهاجم فرهنگی مخفیانه و خاموش دشمن است، جهاد فرهنگی خم کردن و شکستن ناتوی فرهنگی دشمن است، جهاد فرهنگی قد علم کردن در مقابل واردات فرهنگی کثیف و فاسد دشمن است، جهاد فرهنگی بیدار کردن و هوشیار کردن جوانان و مردم این مرز و بوم در مقابل القائنات شوم و پلید دشمن است. جهاد فرهنگی التیام التهاب و زخم‌های اعتیاد و ابتذال وارداتی دشمن است. جهاد فرهنگی یعنی تقویت و بکارگیری محصول اندیشه، باورها و عملکرد انقلابی جهادگران دلسوز این نظام با تاسی از آموزه‌های دینی و سیره انبیاء و ائمه اطهار (علیهم السلام) در دوره‌های زمانی متفاوت بدون فوت فرصت است. جهاد فرهنگی یعنی خسته نشدن، چرت نزدن و بیدار ماندن در مقابل نفوذ و ورود خندان دشمن است. جهاد فرهنگی الگو شدن اعتقادات دینی و معنوی ما

برای سایر ملت‌های مسلمان بدون اینکه کوچک‌ترین خدشه‌ای به آنها وارد شود.

با توجه به موارد فوق، در مقاله حاضر سعی گردیده است تا امر مقدس جهاد فرهنگی از بیانات حضرت امام خمینه‌ای (مدظله العالی) مورد بررسی و تحقیق قرار گیرد.

در بیان مسأله تحقیق حاضر آنچه که مهم است، استنباط صحیح و برداشت دقیق و واقعی از دیدگاه معظم‌له در مورد جهاد فرهنگی و قبل از جهاد فرهنگی، تثبیت فرهنگ جهادی در جامعه اسلامی است. به عبارتی جهاد فرهنگی که در شرایط و عرصه کنونی بیشترین اهمیت و جایگاه را دارد و دشمنان جنگ نرم در درون و بیرون این نظام مقدس، نوک حمله و تهاجم خود را متوجه فرهنگ، اعتقادات، باورها و ارزش‌های ج.ا.ا. نموده‌اند. به‌طورمثال اگر امروزه به‌طور عملی شاهد ظهور و بروز گروه‌هایی تروریستی تحت عناوین داعش، النصره، القاعدة و... هستیم که حقیقتاً ضداسلام ناب محمدی (صلی‌الله‌علیه‌واله) عمل می‌کنند؛ قبل از اینکه این گروه‌ها به سلاح و تجهیزات نظامی (رویکرد سلبی) مجهز شوند، فرهنگ، باورها و اعتقادات آنها (رویکرد ایجابی) به تفکرات شوم و پلیدی متحجرانه آلوده شده است که این فرهنگ غلط حاکم بر روح، ذهن و اندیشه آنها به‌طور مسلم مورد تایید و رضایت کامل استکبار و استثمار جهانی است. بنابراین نیاز است برای تحقق، پیاده‌سازی و عملی نمودن جهاد فرهنگی، ابتدا فرهنگ صحیح و اسلامی (فرهنگ جهادی) یعنی اعتقادات، علاقمندی، انگیزه و امید و نشاط در آحاد جامعه به‌خصوص مسئولان و متولیان کشور ایجاد تا زمینه برای تحقق جهاد (اعم از جهاد علمی، اقتصادی، فرهنگی و...) نیز عملی گردد. در همین راستا دغدغه محققین بر این است تا راه‌های تحقق و عملی شدن جهاد فرهنگی را در تمام عرصه‌ها از منظر حضرت امام خمینه‌ای (مدظله العالی) به‌منظور رسیدن به پویایی و توسعه همه‌جانبه فرهنگی بررسی نمایند.

در خصوص اهمیت تحقیق نیز سه گزاره زیر مدنظر قرار می‌گیرد:

الف) تحقیق در این زمینه موجب خواهد شد دیدگاه‌های حکیمانه و مدبرانه حضرت امام خمینه‌ای (مدظله العالی) در مورد جهاد فرهنگی، تبیین و تشریح گردد.

ب) مقوله جهاد فرهنگی که در حقیقت نوعی میان‌بر فرهنگی است برای جبران ضعف‌ها، مشکلات و بهبود امور فرهنگی جامعه بکار گرفته خواهد شد.

ج) تحقیق در این موضوع (جهاد فرهنگی) زمینه را برای بررسی و تحقیق در سایر مولفه‌های جهادی اعم از سیاسی، اقتصادی، نظامی، فکری و... از منظر معظم‌له فراهم و میسر خواهد نمود.

همچنین در خصوص ضرورت تحقیق نیز می‌بایستی سه عامل سلبی زیر مدنظر قرار گیرد (عدم تحقیق در مورد جهاد فرهنگی تبعات زیر را به دنبال خواهد داشت):

الف) جایگزینی فرهنگ منحنط غرب به جای فرهنگ ناب محمدی (صلی الله علیه و آله) و ائمه اطهار (علیهم السلام) در جامعه اسلامی.

ب) عدم امکان بهره‌برداری صحیح و بهینه از مزایای فراوان و مستمر جهاد فرهنگی.

ج) مغفول ماندن و به فراموشی سپردن جایگاه ارزشمند جهاد فرهنگی.

مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

جهاد

جهاد در لغت از ریشه ((جهد و جهد)) به معنی مشقت و زحمت و همچنین به معنی توان و طاقت است (راغب اصفهانی، ۱۳۶۳). اصل کلمه جهاد از ((جهد)) (به فتح جیم و ضم آن) است و به معنی تلاش توأم با رنج و زحمت است (قرشی، ۱۳۸۶). جهاد مصدر باب مفاعله و به معنی بسیار تلاش کردن و نیز اسم است به معنی جنگ. جنگ را از آن جهت جهاد می‌گویند که تلاش توأم با رنج است... جهاد یعنی تلاش و کوشش در راه ارزش‌های والا... (نجفی، ۱۳۶۵). جهاد به معنی کوشش وسیعی است که قدمتی به اندازه قدمت بشریت دارد و تلاش اعتقادی، خودآگاهانه، همه‌جانبه، همگانی و همیشگی است. واژه ((جهاد)) به معنی هرگونه تلاش در راه خدا و تلاش برای انجام نیکی‌ها است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۲).

سعادت در گرو جهاد

امام علی (علیه السلام) می‌فرماید: در حقیقت خداوند جهاد را واجب گردانید و آن را بزرگ داشت و مایه پیروزی و یاور خود قرارش داد. به خدا سوگند کار دنیا و دین جز با جهاد درست نمی‌شود (وسائل الشیعه، ج ۱۵: ۱۵).

سعادت مجاهدان در راه خدا

«انَّ اللَّهَ كَتَبَ الْقِتْلَ عَلَى قَوْمٍ وَ الْمَوْتَ عَلَى آخَرِينَ وَ كُلُّ آتِيهِ مَنِيئُهُ كَمَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ فَطَوْبِي لِلْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِهِ وَ الْمَقْتُولِينَ فِي طَاعَتِهِ»؛ «براستی که خداوند برای گروهی کشته‌شدن را مقدر فرموده و برای دیگران مردن را، هر گروهی با همان سرنوشت که خداوند مقدر کرده است می‌رسد. پس، خوشا به سعادت مجاهدان در راه خدا و کشته‌شدگان در راه طاعت او» (شرح نهج البلاغه (ابن ابی الحدید) ج ۳، ۱۸۴).

جهاد همه‌جانبه

امام علی (علیه‌السلام) می‌فرماید: «جَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَيْدِيكُمْ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرُوا فَجَاهِدُوا بِأَلْسِنَتِكُمْ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرُوا فَجَاهِدُوا بِقُلُوبِكُمْ»؛ «در راه خدا با دست‌های خود جهاد کنید، اگر نتوانستید با زبان‌های خود و اگر باز هم نتوانستید با قلب خود جهاد کنید» (دعائم الإسلام ج ۱، ص ۳۴۳).

برترین جهاد ظلم‌ستیزی

حضرت رسول اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) می‌فرماید: «أَفْضَلُ الْجِهَادِ مَنْ أَصْبَحَ لَا يَهُمُّ بِظَلْمِ أَحَدٍ»؛ «برترین جهاد آن است که انسان روز خود را آغاز کند درحالی‌که در اندیشه ستم‌کردن به احدی نباشد» (محاسن، ص ۲۹۲، ح ۴۴۹).

جهاد یعنی مبارزه با نفس

امام علی (علیه‌السلام) می‌فرماید: «جَاهِدْ شَهْوَتَكَ وَغَالِبْ غَضَبَكَ وَخَالِفْ سَوْءَ عَادَتِكَ، تَزَكُّ نَفْسُكَ، وَيَكْمُلُ عَقْلُكَ وَتَسْتَكْمِلُ ثَوَابَ رَبِّكَ»؛ «با هوا و هوس خود جهاد کن، بر خشم مسلط شو و با عادت‌های بد خود مخالفت کن تا نفست پاکیزه شود، عقلت به کمال برسد و از پاداش پروردگارت بهره کامل ببری» (تصنیف غرر الحکم و درر الکلم ص ۲۴۲، ح ۴۹۱۹).

جد و تلاش و سخت‌کوشی

حضرت امام علی (علیه‌السلام) می‌فرماید: «عَلَيْكُمْ بِالْجِدِّ وَالْاجْتِهَادِ وَالتَّاهِبِ وَالِاسْتِعْدَادِ وَالتَّزَوُّدِ فِي مَنَزِلِ الزَّادِ وَلَا تُعْرَبُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا كَمَا عَرَّتْ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ مِنَ الْأُمَمِ الْأَمْضِيَةِ وَالْقُرُونِ الْخَالِيَةِ»؛ «بر شما باد به تلاش و سخت‌کوشی و مهیا شدن و آماده‌گشتن و توشه‌برداشتن از سرای توشه (دنیا). مبدا زندگی دنیا شما را بفریبد چنان‌که ملت‌های گذشته و اقوام پیشین را فریفت (نهج‌البلاغه (صبحی صالح)، ص ۳۵۲).

جهاد موجب عزت و سربلندی

حضرت امام علی (علیه‌السلام) می‌فرماید: «فَرَضَ اللَّهُ... الْجِهَادَ عِزًّا لِلْإِسْلَامِ»؛ «خداوند... جهاد را برای عزت و سربلندی اسلام واجب فرمود» (نهج‌البلاغه، ص ۵۱۲، ح ۲۵۲).

جهاد بالاترین فضیلت

حضرت امام باقر (علیه‌السلام) می‌فرماید: «أَلَا فَضِيلَةٌ كَالْجِهَادِ وَلَا جِهَادٌ كَمُجَاهَدَةِ الْهَوَى»؛ «فضیلتی چون جهاد نیست و جهادی چون مبارزه با هوای نفس نیست» (تحف‌العقول، ص ۲۸۶).

جهاد بهترین کار است

حضرت پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) می‌فرماید: «أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ الصَّلَاةُ لَوْ قَتَبَهَا ثُمَّ بَرُّ الْوَالِدَيْنِ ثُمَّ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»؛ «بهترین کارها در نزد خدا نماز به وقت است، آنگاه نیکی به پدر و مادر،

آنگاه جنگ در راه خدا» (نهج الفصاحه، ص ۱۶۷، ح ۷۰).

جهاد از منظر حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در خصوص جهاد می‌فرمایند: «جهاد عبارت است از تلاشی که در مقابل یک دشمنی انجام می‌گیرد؛ هر جور تلاشی جهاد نیست. جهاد عبارت است از آن تلاشی که در برابر یک چالش خصمانه از سوی طرف مقابل صورت می‌گیرد؛ این جهاد است» (حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، درس خارج، فقه، مورخ ۱۳۹۳/۰۴/۱۱).

همچنین معظم‌له در خصوص معیار جهاد می‌فرمایند: «معیار جهاد، شمشیر و میدان جنگی است. معیار جهاد همان چیزی است که امروز در زبان فارسی ما در کلمه مبارزه وجود دارد. فلانی آدم مبارزی است. فلانی آدم مبارزی نیست. نویسنده مبارز، نویسنده غیرمبارز، عالم مبارز، عالم غیرمبارز، دانشجوی مبارز و طلبه مبارز، دانشجو غیرمبارز و طلبه غیرمبارز. جامعه غیرمبارز. پس جهاد یعنی مبارزه. در مبارزه دو چیز حتماً لازم است: یکی اینکه در آن جد و جهد و تحرکی باشد. انسان در رختخواب یا در پستوی خانه که نمی‌تواند مبارزه کند، در مبارزه باید جد و جهدی وجود داشته باشد... دوم اینکه در مقابلش دشمنی باشد (حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، درس خارج فقه، مورخ ۱۳۷۳/۰۶/۲۰).

حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) جهاد را جزء اولین فهرست کارهای واجب می‌دانند و می‌فرمایند: «اسلام در اولین ردیف فهرست کارهای واجب، مجاهدت در راه خدا را قرار می‌دهد ((و جاهدوا فی الله حقّ جهاداً؛ در راه خدا آنچه‌ای که شایسته است، مجاهدت کنید)) (حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۷۷).

همچنین معظم‌له، مسئولیت اصلی ولایت‌فقیه را جهاد می‌دانند و می‌فرمایند: «مملکت، مملکت جهاد فی سبیل الله است. از این جهت، بنده که بیشتر سنگینی بارم این است که نگاه کنم ببینم کجا شعله‌ی جهاد در حال فروکش کردن است و به کمک پروردگار نگذارم؛ ببینم کجا اشتباه کاری می‌شود، جلویش را بگیرم. مسئولیت اصلی حقیر همین‌هاست» (حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مورخ ۱۳۷۵/۰۳/۲۰).

فرهنگ

فرهنگ، نظام واژه‌ای است از باورها و مفروضات اساسی، ارزش‌ها، آداب و الگوهای رفتاری ریشه‌دار و دیرپا و نمادها و مصنوعات که ادراکات، رفتار و مناسبات جامعه را

جهت و شکل می‌دهد و هویت آن را می‌سازد (شورای عالی انقلاب فرهنگی، مورخ ۱۳۸۶/۰۹/۲۵).

فرهنگ از منظر لوتمان

لوتمان در آثار مکتوبی که در اوائل دهه ۱۹۷۰ اغلب به همراه باریس اوسپنسکی نگاشته است، از فرهنگی سخن می‌گوید که عبارت است از: اطلاعات غیروراثتی و ابزاری به‌منظور سازماندهی و گفتگو یا ارتباط (لوسید^۱، ۱۹۷۷). در حقیقت، اینکه مولفه ذاتی فرهنگ اطلاعات و ارتباطات است، اطلاعات خصلت عرضی فرهنگ نیست، بلکه ذاتی آن است و سرمنشاء مسائلی از قبیل انتقال، حفظ و نگهداری اطلاعات، به‌علاوه مناسبات بین فرهنگ، زبان و متن‌ها برحسب نسبی که با مابقی جهانی برقرار می‌کنند که تعلق بدان دارند. طبق باور لوتمان وجود دو مولفه است که فرهنگ را تعریف می‌کند:

۱. اینکه فرهنگ حاوی اطلاعات است؛

۲. این اطلاعات قابل تبادل و انتقال است.

واضح است که این دو مولفه کارکردی هستند و جنبه کارکردی سیستم‌های فرهنگی را مشخص و به آن کمک می‌کنند. به‌عبارت دیگر، فرهنگ به‌منظور کارکرد باید به دو هدف دست یابد: نخست باید محتواهایی تازه را شکل و بسط دهد و دوم اینکه آن‌ها را هم به صورت هم‌زمانی (ارتباط) و هم در زمانی (حافظه) انتقال دهد (لوتمان، ۱۹۹۰: ۲).

لوتمان در مقاله‌ای با عنوان ((در باب سازوکار نشانه شناختی فرهنگ)) همراه با اوسپنسکی از منظر تعریف مقوله فرهنگ، دریافت که بر مبنای بسیاری از طرح‌های ممکن می‌توان دو وجه پرتکرار را یافت که ظاهراً تمام نظریه‌های فرهنگ در وجود آن‌ها مشترک‌اند و این دو وجه، مشخصه نوعی رویکرد زبانی - ساخت‌گرا هستند.

- اولاً شناسایی ویژگی‌های متمایز درون فرهنگ ممکن است.

- ثانیاً فرهنگ مفروض بر حسب نظامی از نشانه‌ها می‌اندیشد و خودش را در حکم یک نظام نشانه‌ای نمودار می‌سازد (لوتمان، ۱۹۹۰: ۳۶۹).

وجوه اشتراک تعریف‌های فرهنگ

وجوه اشتراک تعاریف فرهنگ در قالب جدول ذیل (جدول شماره ۱) تهیه و تنظیم شده است:

جدول ۱. وجوه مشترک از تعاریف فرهنگ

ردیف	وجوه مشترک از تعاریف فرهنگ
۱	محوریت انسان (فرد) به‌عنوان عامل ادامه حیات انسان.
۲	جریانی بودن فرهنگ و دربرگیرندگی زمان‌های متفاوت (گذشته، حال، آینده).
۳	عامل ایجاد باور، ارزش و هنجارهای رفتاری جامعه.
۴	ذاتی نبودن فرهنگ.
۵	بازتاب ارزش‌های یک جامعه نسبت به مسائل مختلف و شکل زندگی و رویکرد آن‌ها به جهان هستی است.
۶	فراگرفتنی است؛ بدین معنا که قابل آموختن است و از راه وراثت منتقل نمی‌شود.
۷	خاستگاه فرهنگ اجتماع بشری است؛ فرهنگ یک موضوع اجتماعی است که در جامعه شکل می‌گیرد، بارور می‌شود و مفهوم می‌یابد.
۸	فرهنگ بزرگ‌ترین نیاز جامعه بشری است؛ باین‌حال اساسی‌ترین نیازمندی‌های زندگی انسان را برآورده می‌سازد.
۹	فرهنگ ایستایی نمی‌پذیرد و با گذشت زمان پیوسته تحول می‌یابد.
۱۰	فرهنگ قابل انتقال است؛ از نسلی به نسلی یا از ملتی به ملت دیگر منتقل می‌شود.
۱۱	فرهنگ تمامی ابعاد زندگی اعم از مادی و معنوی فرد را شامل می‌شود و آثار آن در تمامی ابعاد فردی و اجتماعی ظهور می‌کند.
۱۲	فرهنگ حاصل سالیان دراز تجربه بشری است. هر جامعه‌ای به علت تجربیات متفاوت زندگی فرهنگی خاص خود را دارد.
۱۳	فرهنگ مشترک در جامعه وحدت و هم‌گرایی اجتماعی را ایجاد می‌کند. انسان عامل و ناقل فرهنگ است.
۱۴	فرهنگ طیفی است که از گذشته آغاز می‌شود و تا آینده ادامه دارد.
۱۵	فرهنگ باورها، هنجارها و ارزش‌های جامعه را به وجود می‌آورد.
۱۶	فرهنگ تغییرپذیر و توسعه‌پذیر است.
۱۷	فرهنگ عامل هویت‌بخش انسان‌هاست.

(ابراهیمی، ۱۳۸۵: ۲۳۲)

طیف‌های فرهنگ

فرهنگ را می‌توان به طیف‌های مختلف تقسیم و ارتباط بین طیف‌ها و تأثیر متقابل آن‌ها بر یکدیگر را بررسی کرد:

الف) فرهنگ مادی: به ابعاد مادی انسان توجه و تأکید دارد و ابعاد روحانی و ملکوتی انسان را انکار می‌کند و به انسان به‌عنوان موجودی مادی می‌نگرد. این فرهنگ انسان را به سمت‌وسوی دستیابی به رفاه فزون‌تر، آزادی و بهره‌برداری بیشتر از غرایز و سودپرستی به حرکت درمی‌آورد.

ب) فرهنگ الهی: این فرهنگ، انسان را آمیزه‌ای از پیکر خاکی و روانی آسمانی می‌داند که فرهنگ اسلامی تبلور تمام و کمال آن است و هدفش دستیابی به کمالی است که در تابش آفتاب وحی حاصل می‌شود و معیار برتری افراد را نیز پرهیزگاری و پایبندی به اصول ثابت اخلاقی می‌داند. فرهنگ اسلامی برخلاف فرهنگ مادی که ساخته و پرداخته دست بشر است، به این ویژگی منحصربه‌فرد آراسته شده و به حیات خود ادامه می‌دهد. شهید مطهری (ره) در این باره می‌فرماید: «فرهنگ اسلامی مانند یک سلول زنده رشد کرد و فرهنگ‌هایی از یونانی، هندی، ایرانی و غیره در خود جذب کرد و به صورت موجود جدید با چهره و سیمای مخصوص به خود ظهور کرد و به اعتراف محققان تاریخ فرهنگ و تمدن، تمدن اسلامی در ردیف بزرگ‌ترین فرهنگ‌ها و تمدن‌های بشری است» (مطهری، ۱۳۳۸: ۲۰).

ج) فرهنگ فردی: به خلوت انسان‌ها مربوط می‌شود و ویژگی‌های ظاهری، باطنی و شخصی افراد از آن نشأت می‌گیرد (ابراهیمی، ۱۳۸۵: ۲۳۲).

د) فرهنگ اجتماعی: مجموعه‌ی پیچیده‌ای است که دربرگیرنده دانستنی‌ها، اعتقادات، هنرها، اخلاقیات، قوانین، عادات و هرگونه توانایی دیگر است که انسان به‌عنوان عضوی از جامعه به دست می‌آورد (ادیبی، ۱۳۳۵: ۲۸).

پایه‌های فرهنگ در اسلام

فرهنگ در اسلام بر دوپایه‌ی اساسی استوار است که عبارت‌اند از:

– کرامت ذاتی و حیثیت انسان‌ها که خداوند در قرآن کریم در این باره می‌فرماید: «و لقد کرمنا بنی آدم»: به درستی که ما تمامی فرزندان آدم را دارای کرامت دانستیم (سوره اسرا: آیه ۷).

– مردود دانستن روابط قبیله‌ای و نفی ارجحیت‌هایی از قبیل نژاد، قبیله، رنگ، جنسیت، سرزمین و جامعه‌ی خاص که خداوند در این باره می‌فرماید: «یا ایها الناس انا خلقناکم من ذکر و انثی و

جعلناکم شعوباً و قبائل لتعارفوا: ای انسان‌ها ما شما را از یک زن و مرد آفریدیم و شما را در قالب ملت‌ها و قبایل مختلف قرار دادیم تا یکدیگر را باز شناسید (سوره حجرات: آیه ۱۳).

دیدگاه ولایت فقیه در مورد فرهنگ

حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) در سخنرانی سال ۱۳۵۶، تعریف از فرهنگ را به خوبی بیان نموده و می‌فرماید: «فرهنگ مبدأ همه خوشبختی‌ها و بدبختی‌های ملت است. اگر فرهنگ ناصالح شد، این جوان‌هایی که تربیت می‌شوند، به این تربیت‌های فرهنگ ناصالح، اینها در آینده فساد ایجاد می‌کنند... و وقتی فرهنگ فاسد شد، جوان‌های ما نیز که زیربنای تأسیس همه چیز هستند، از دست می‌روند (صحیفه نور، جلد ۲: ۱۵).

همچنین معظم‌له می‌فرماید: «بی‌شک بالاترین و والاترین عنصری که در موجودیت هر جامعه دخالت اساسی دارد فرهنگ آن جامعه است. اساساً فرهنگ هر جامعه هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می‌دهد و با انحراف فرهنگ، هرچند جامعه در بُعدهای اقتصادی، سیاسی، صنعتی و نظامی قدرتمند و قوی باشد ولی پوچ و پوک و میان‌تهی است. اگر فرهنگ جامعه‌ای وابسته و مُرتزق از فرهنگ مخالف باشد، ناچار دیگر ابعاد آن جامعه به جانب مخالف گرایش پیدا می‌کند و بالاخره در آن مستهلک می‌شود و موجودیت خود را در تمام ابعاد از دست می‌دهد (صحیفه نور، جلد ۱۵: ۲۴۳).

حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نیز درباره فرهنگ می‌فرماید:

«... در این برهه حساس مهم‌ترین وظیفه، افزایش اقتدار کشور برای تأثیرگذاری و نقش آفرینی در فرایند شکل‌گیری نظم جدید جهانی است که این افزایش اقتدار مبتنی بر سه پایه اصلی «علم و فناوری»، «اقتصاد» و فرهنگ است».

«موضوع جمعیت و افزایش نسل جوان نیز یکی از عوامل بسیار مهم در اقتدار ملی است. در خصوص مقوله «فرهنگ» در میان سه عنصر کلیدی برای افزایش اقتدار کشور، «فرهنگ» از همه مهم‌تر است زیرا با باورها و عقاید مردم مرتبط است» (حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) دیدار با اعضای محترم مجلس خبرگان، ۱۳/۰۶/۱۳۹۶).

«فرهنگ، به معنای هوایی است که ما تنفس می‌کنیم؛ شما ناچار هوا را تنفس می‌کنید، چه بخواهید، چه نخواهید؛ اگر این هوا تمیز باشد، آثاری دارد در بدن شما؛ اگر این هوا کثیف باشد، آثار دیگری دارد. فرهنگ یک کشور مثل هوا است؛ اگر درست باشد، آثاری دارد. فرهنگ یعنی باورهای مردم، ایمان مردم، عادات مردم، آن چیزهایی که مردم در

زندگی روزمره با آن سروکار دائمی دارند و الهام‌بخش مردم در حرکات و اعمال آنها است؛ فرهنگ این است؛ این پس خیلی اهمیتت دارد. مثلاً در حوزه اجتماعی، قانون‌گرایی...؛ تعاون اجتماعی...؛ تشکیل خانواده و ازدواج... و تعداد فرزندان یک خانواده، فرهنگ است (بیانات در حرم مطهر رضوی، مورخ ۱۳۹۳/۰۱/۰۱).

«عزیزان! فرهنگ اساس کار ماست. در واقع، فرهنگ با همه شعب آن، یعنی علم و ادبیات و غیره، روح کالبد هر جامعه است. بدون شک، فرهنگ مثل روح است. بلاشک فرهنگ است که جامعه را به اصل کار یا بیکاری، به کار تند یا کند و به جهت‌گیری خاص یا به ضد آن جهت‌گیری وادار می‌کند. بنابراین نقش فرهنگ، نقش روح در کالبد اجتماع-کالبد بزرگ انسانی است (بیانات در دیدار با اعضای انجمن اهل قلم، ۱۳۸۱).

«فرهنگ، مجموعه سیالی است که مستقیماً مربوط به انسان است. فرهنگ برآیند عادات و اعتقاداتی است که به یک جامعه اختصاص پیدا می‌کند. بی‌تردید بخشی از این عادات و اعتقادات، جوششی است که از نسل گذشته به نسل حاضر رسیده و بخشی از آن کوششی است که ثمره تلاش نسل حاضر است. در واقع فرهنگ، شناسنامه دسته جمعی یک ملت است. هویت همگانی است که همگان باید برای پاسداری و حراست از آن بکوشند و دفاع کنند» (بیانات معظم‌له، مورخ ۱۳۷۷).

پیشینه تحقیق

در این خصوص به تعدادی از مقاله‌هایی که در مورد جهاد فرهنگی به رشته تحریر درآمده‌اند، اشاره می‌شود.

جدول ۲. پیشینه تحقیق

ردیف	عنوان	محقق	سال	نتایج تحقیق
۱	طراحی الگوی فرهنگ جهادی یکی از نهادهای انقلابی اسلامی	یدالله محمدیان و همکاران	۱۳۹۵	الگوی فرهنگ جهادی در ۴ مولفه معنویت محوری با (۱۰۰ امتیاز)، ورزیدگی با (۹۵ امتیاز)، مجاهدت‌محوری با (۸۶ امتیاز) و انطباق‌محوری با (۱۰۰ امتیاز) طراحی شد و یافته‌های تحقیق نشانگر آن است که مولفه‌های معنویت‌محوری و انطباق‌محوری دارای بالاترین درجه اهمیت بین مولفه‌های جهاد

ردیف	عنوان	محقق	سال	نتایج تحقیق
				فرهنگی است.
۲	فرهنگ جهادی در اندیشه حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه)	غلامرضا خارکوهی	۱۳۹۳	احصاء فرهنگ جهادی از منظر امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) این گونه نتیجه‌گیری می‌کند که بازگشت به فرهنگ جهادی ضرورتی انکارناپذیر است. فرهنگ جهادی در همه صحنه‌ها و عرصه‌ها بکار می‌آید. این روحیه جهادی با کار علمی و نظم تشکیلاتی هیچ منافاتی ندارد و این روحیه باید در جامعه تقویت شود. باید از سیاست صحنه‌های نه شرقی و نه غربی جمهوری اسلامی ایران عبور کنید. اگر ایران را بر پایه استقلال واقعی پایه‌ریزی نکنیم هیچ کاری نکرده‌ایم.
۳	آسیب‌شناسی و ارزیابی فرهنگ و مدیریت جهادی	محسن الماسی	۱۳۸۶	از پیدایش فرهنگ و مدیریت جهادی در کشور ما نزدیک به سه دهه می‌گذرد، این شجره طیبه که در ۲۷ خرداد ماه سال ۱۳۵۸ توسط حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) در ایران اسلامی کاشته شد میوه‌ها و ثمرات پرباری برای کشور داشت و مردم ایران در طول این مدت از ثمرات و میوه‌های این شجره طیبه استفاده کرده‌اند، اما از طرفی آفات و آسیب‌هایی این درخت تنومند را تهدید می‌کند؛ این آفات از دو بخش آفات درونی و آفات بیرونی تشکیل شده‌است. آفات درونی که با چشم عادی قابل رویت نیست، اما با چشم مسلح و چشم کارشناسی می‌توان آن را دید که چگونه می‌خواهد از درون این درخت تنومند را بپوساند، مبارزه با این آفات درونی بسیار سخت و طاقت‌فرسا است؛ ولی آفات

ردیف	عنوان	محقق	سال	نتایج تحقیق
				بیرونی قابل رویت بوده و مبارزه با آن آسانتر است. ارزیابی عملکرد سه دهه فرهنگ و مدیریت جهادی در کشور نشان می‌دهد این فرهنگ و مدیریت از درون و بیرون مورد تهاجم سنگین آفات قرار گرفته است و می‌بایست برای حفظ و حراست از آن آفات را بررسی و شناسایی و سپس به مقابله با آنها برخاست.
۴	فرهنگ سازمانی حاصل از مدیریت جهادی	قائدعلی و مشرف جوادی	۱۳۹۲	نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که فرهنگ جهادی یک نوع فرهنگ سازمانی است که در آن، کار عبادت محسوب می‌شود. عناصر این فرهنگ عبارتند از: ایمان، معنویت، آرمانگرایی و داشتن اهداف بلند و مقدس؛ زیر پا نهادن فرهنگ مادی و مادی‌گرایی و در نتیجه خدمت به مردم، جوش و تحرک ذاتی، اخلاص، ایثار، تعاون و تلاش، تعهد، سادگی، پرهیز از اسراف، مشورت، مشارکت، سختکوشی، حضور در مناطق محروم، جسارت، خطرپذیری و ...

روش‌شناسی

روش تحقیق حاضر، کیفی بوده و جامعه آماری شامل بیانات معظم‌له در حوزه جهاد فرهنگی است که با مراجعه به سایت (www.khamenei.ir) از سال ۱۳۶۸ تا پایان سال ۱۳۹۶ تعداد ۳۰ مقوله در قالب سخنرانی و بیانیه احصا گردید.

نوع تحقیق حاضر کاربردی است و از خروجی آن در مورد جهاد فرهنگی در تمامی نهادها و سازمانهای دولتی و غیردولتی، قابل استفاده و بهره‌برداری است.

در خصوص تعیین روایی و پایایی گردآوری داده‌ها مواردی که از بیانات معظم‌له فیش‌برداری شده فقط مطالبی است که مرتبط با عنوان مقاله یعنی جهاد فرهنگی بوده و

لذا از روایی لازم برخوردار است؛ از طرفی چون فرمایشات معظم‌له مستند و دارای منبع و ماخذ مشخصی می‌باشد (سایت مقام معظم رهبری) از پایداری لازم نیز برخوردار است. از بیانات معظم‌له در مورد جهاد فرهنگی در سایت ایشان ۵۹ مقوله ثبت و ضبط شده که مشروح بیانات، توسط محقق خلاصه‌برداری و به روش (توصیفی- استنباطی) تعداد ۶ مولفه با ۵۹ مورد فراوانی احصاء و دسته‌بندی گردید. سپس در مورد کدگذاری‌های دسته‌بندی شده با تعداد ۵ نفر از افراد صاحب‌نظر در جهاد فرهنگی، به روش دلفی مصاحبه و نظرخواهی شد که ضمن تایید کلید واژه‌های احصاء شده، نظرات اصلاحی نامبردگان اعمال گردید.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

تحلیل محتوای کیفی (توصیفی - استنباطی)

فرمایشات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در مورد جهاد فرهنگی، تحلیل محتوای کیفی صورت گرفته و این تحلیل محتوا ناظر بر تعیین مولفه‌ها و شاخص‌ها از دیدگاه و نظریات معظم‌له در مورد جهاد فرهنگی است. برای دسته‌بندی مولفه‌ها و شاخص‌های جهاد فرهنگی، ۳۰ مقوله (سخنرانی یا بیانات) به‌طور کامل با عنوان جهاد فرهنگی از سایت و تدابیر و فرامین امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مطالعه و بررسی و از روش تحلیل محتوای کیفی، شش مولفه در مورد جهاد فرهنگی در قالب جدول زیر احصاء و دسته‌بندی شد. ۶ مولفه زیر مورد تایید ۵ نفر از جامعه نخبگی قرا گرفت. نتیجه اعتبارسنجی یافته‌های نظری به شرح جدول زیر (جدول شماره ۳) ارائه می‌گردد.

جدول ۳. مولفه‌های احصایی جهاد فرهنگی

ردیف	عنوان مولفه	تعداد مولفه‌های احصاء شده
۱	الزامات جهاد فرهنگی	۲۷ مورد
۲	ویژگی های جهاد فرهنگی	۳ مورد
۳	متولیان جهاد فرهنگی	۳ مورد
۴	اهداف جهاد فرهنگی	۱۵ مورد
۵	موانع جهاد فرهنگی	۷ مورد
۶	مقوم‌های جهاد فرهنگی	۴ مورد
	جمع کل	۵۹ مورد

بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در مورد جهاد فرهنگی در ۳۰ گزاره به‌طور کامل و با دقت مورد تحلیل محتوای کیفی قرار گرفت و ۵۹ شاخص در مورد جهاد فرهنگی احصاء و دسته‌بندی شد که در ادامه ارائه خواهد شد.

کام اول: کد گذاری باز

کدگذاری باز اشاره به بخشی از تحلیل دارد که با عنوان کدگذاری و مقوله‌بندی پدیده، آن‌طور که داده‌ها نشان داه‌اند سروکار دارد و نیازمند پرسیدن پرسش‌ها و انجام مقایسه است. کدگذاری باز شامل تحلیل، مشخص کردن طبقات و تفسیر آنها بر اساس ویژگی‌های هر طبقه است. در مرحله مولفه‌ها بر مبنای میزان اهمیت و فراوانی آنها تبیین می‌گردد. نتایج فرایند کدگذاری باز این تحقیق در قالب مقوله‌های استخراج شده از بیانات معظم‌له در جدول شماره ۴ ارائه شده است. به‌منظور جلوگیری از زیاد شده حجم مقاله از ارائه تعاریف تفصیلی مقوله‌های یاد شده خوداری شد.

جدول ۴: شاخص‌های احصایی جهاد فرهنگی از منظر امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

سال	کدگذاری	بسته معنایی	مستند(گزاره‌ها)
پیام به پنجمین گردهمایی بسیج دانشجویی ۱۳۷۷/۰۷/۱۴	الزامات	هوشمندی و تلاش توکل و ولایت‌مداری	۱- دانشجوی بسیجی، پیکار فرهنگی و فکری و عقلانی را نیز مانند حضور در میدان‌های جنگ، با تکیه بر هوشمندی و تلاش و توکل به پیش می‌برد و خود را در همه حال، سرباز اسلام و انقلاب و فرزند خمینی کبیر می‌شمرد.
۱۳۹۴/۰۲/۱۴	الزام	بیداری و عدم غفلت	۲- کسی که اهل مبارزه است بیدار است؛ بعد فرمود: وَ مَنْ نَامَ لَمْ یُنْمَ عَنهُ؛ (۵) اگر شما در جبهه خوابت برد، معنایش این نیست که طرف مقابل هم خوابش برده و او هم غافل است؛
۱۳۶۹/۰۲/۱۲	ویژگی جهاد فرهنگی	مقابله به مثل فرهنگی	۳- نبرد فرهنگی را با مقابله به مثل می‌شود پاسخ داد. کار فرهنگی و هجوم فرهنگی را با تفنگ نمی‌شود جواب داد. تفنگ او، قلم است.

سال	کد گذاری	بسته معنایی	مستند(گزاره‌ها)
۱۳۶۹/۰۲/۱۲	متولیان جهاد فرهنگی	مسئولان فرهنگ کشور کارگزاران امور فرهنگی فرهنگیان اعم از معلم و دانشجو، روحانیان و طلبه مدرّسان و دانش‌آموزان، سربازان جهاد فرهنگی هستند.	۴- مسئولان فرهنگی کشور در هر سطحی و شما فرهنگیان عزیز اعم از معلم و دانشجو و روحانی و طلبه و مدرّستان تا دانش‌آموزتان و تا کسانی که در بیرون این نظام آموزشی کشور مشغول کارند احساس کنید که امروز، سرباز این قضیه شما هستید و بدانید که چگونه دفاع خواهید کرد و چه کاری انجام. اگر ندانید که دشمن کار می‌کند، از فرماندهی فرهنگی دستور نگیرید، یا او از نیروی شما استفاده نکند و مانور و سازماندهی را درست انجام ندهد، پشت سرش شکست است.
		دشمن شناسی	۵- در جنگ فرهنگی تحرک دشمن را درست نمی‌توان دید. دشمن کار را به گونه‌ای ترتیب می‌دهد که حرف حقی، از زبان یک نفر صادر بشود! دشمن ناحق و باطل است، پس چرا می‌خواهد این حرف حق از زبان آن شخص صادر بشود؟ چون می‌خواهد پازل خودش را کامل کند. ..یک قطعه‌اش هم همین حرف حقی است که آن شخص باید بزند تا این پازل را کامل کند! اینجا این حرف. پازل دشمن را کامل نباید کرد. در این حد هوشیاری لازم است!
	الزام	۶- هیچ ملتی بدون مجاهدتِ بهترین فرزندانش نتوانسته از شرّ سلطه بیگانگان که زشت‌ترین خفت و خواری برای یک	
۱۳۸۶/۰۲/۳۱	۱- مانع تراشی دشمن ۲- الزامات جهاد فرهنگی	عدم غافلگیری و عدم سهل‌انگاری نیروهای خودی در مقابل مخفی‌کاری و فریب‌کاری دشمن / هوشیاری و بصیرت همه‌جانبه	
		الزام	
	پیام برای برگزاری مراسم	الزامات و هدف جهاد	نجات کشور از شرّ سلطه بیگانگان، با خودسازی معنوی و اخلاقی

سال	کدگذاری	بسته معنایی	مستند(گزاره‌ها)
معنوی میهمانی لاله‌ها ۱۳۷۸/۱۱/۱۴	فرهنگی - موانع فرهنگی	ایجاد امید و انگیزه و انسجام وحدت ملی، صدور انقلاب و مبارزه با تبلیغات دشمن	ملت است، خود را نجات دهد. امروز هم مجاهدت جوانان و برگزیدگان در میدان- های دیگر لازم است: در عرصه تلاش برای خودسازی معنوی و اخلاقی در صحنه مجاهدت فرهنگی، در ایجاد امید و مبارزه با دیو یأس، در مبارزه با تبلیغات دشمنان
۱۳۸۵/۰۳/۲۹	۱- مانع تراششی دشمن ۲- ویژگی جهاد فرهنگی	مبارزه دائمی و پرهیز از خود باختگی تحمیلی	۷- در ارزش‌های اخلاقی: مبارزه فرهنگی دائم با خودباختگی مزمن و تحمیلی که چند ده سال بر این کشور تحمیل شده، پرچم‌داران فرهنگ در این کشور، در یک مقطع زمانی با وقاحت تمام گفتند که ایرانی صفر محض است! اگر بخواهد معنا پیدا کند، باید برود کنار فرهنگِ فرنگی
۱۳۹۲/۱۲/۲۹	۱- هدف جهاد فرهنگی ۲- الزامات جهاد فرهنگی	۱- همراه شدن مردم و مسئولین با اراده و عزم راسخ ملی و توکل و همت مجاهدانه ۲- نقش‌آفرینی مردم در صحنه	۸- حضور مردم در هر دو عرصه لازم و ضروری است؛ هم عرصه اقتصاد، هم عرصه فرهنگ.. مردم با اراده و عزم راسخ ملی می‌توانند نقش‌آفرینی کنند. مسئولین هم برای اینکه کار را به‌درستی پیش ببرند، احتیاج به پشتیبانی مردم دارند. بایستی با توکل به خدای متعال و کمک مردمی، مجاهدانه وارد میدان عمل بشوند.
دیدار با اعضای شورای عالی	ویژگی جهاد فرهنگی	جهاد فرهنگی واقعاً یک میدان کارزار است چون واحدهای فرهنگی در کنترل عملیاتی او قرار	۹- کارزار فرهنگی از کارزار نظامی اگر مهم‌تر نباشد و اگر خطرناک‌تر نباشد، کمتر نیست؛ این را بدانید... واقعاً یک میدان کارزار است اینجا.

سال	کدگذاری	بسته معنایی	مستند(گزاره‌ها)
انقلاب فرهنگی ۱۳۹۲/۰۹/۱۹		می‌گیرند.	
دیدار با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی ۱۳۹۳/۰۳/۲۳	الزامات جهاد فرهنگی	جنگ فرهنگی نیازمند حضور در عرصه‌ای با ابعاد مختلف، فراگیر و پیچیده	۱۰- با تحولات عظیم ارتباطاتی که امروز در دنیا بوجود آمده، جنگ فرهنگی به عرصه‌ای با ابعاد مختلف و فراگیر و پیچیده تبدیل شده است.
بیانات در دیدار با مردم شریف قم ۱۳۸۹/۷/۲۷	الزامات و هدف جهاد فرهنگی	بهره‌گیری از عالمان دینی در ارتقای بصیرت و روحیه جهادی	۱۱- مردم قم که پدید آورنده این حرکت عظیم فرهنگی بودند، از آن روز پایگاه معارف اهل بیت را در این شهر تشکیل دادند .. این، بصیرت آن روز مردم قم است؛ که باعث پیدایش قم بر اساس جهاد و بصیرت شد.
۱۳۸۲/۱۱/۰۸	هدف جهاد فرهنگی	گسترش عزم ایستادگی در برابر تحمیل و سلطه بیگانگان مستکبر	۱۲- جوانان و جوانمردان بسیاری در کشورهای مسلمان به نام اسلام و در آرزوی حکومت عدل اسلامی به جهاد سیاسی و فرهنگی و اجتماعی روی آورده‌اند و عزم ایستادگی در برابر تحمیل و سلطه بیگانگان مستکبر را در جوامع خود گسترش می‌دهند.
۱۳۷۹/۱۲/۲۲	متولیان جهاد فرهنگی	جنگ فرهنگی کار زبندگان جامعه است.	۱۳- جنگ فرهنگی کار آسانی نیست؛ کار زبندگان است.
۱۳۷۶/۰۶/۱۵	الزامات و اهداف	ایمان، اراده و قدرت تصمیم‌گیری و کسب	۱۴- اگر ملتی از ایمان برخوردار بود و با اراده بار آمد و قدرت

سال	کدگذاری	بسته معنایی	مستند(گزاره‌ها)
	جهاد فرهنگی	پیروزی	تصمیم‌گیری به او تعلیم داده شد، در همه‌ی میدانها، در میدان مبارزات فرهنگی پیروز است.
۱۳۷۵/۰۳/۲۰	الزامات جهاد فرهنگی	شروط جهاد، تلاش و کوشش و در مقابل دشمن صورت گیرد.	۱۵- شرط اول جهاد این است که در آن، تلاش و کوشش باشد و شرط دومش اینکه، در مقابل دشمن صورت گیرد.
۱۳۸۶/۰۵/۲۸	هدف جهاد فرهنگی	جهاد فرهنگی سبب پیشرفت و پیروزی در صحنه‌های تبلیغاتی، ارتباطاتی و اجتماعی است.	۱۶- جهاد در صحنه‌های مختلف، وظیفه ماست و ضامن پیشرفت و پیروزی ماست. در صحنه فرهنگی هم جهاد هست، در صحنه‌ی تبلیغاتی و ارتباطاتی هم جهاد هست، در صحنه‌های اجتماعی هم جهاد هست.
۱۳۸۶/۰۶/۲۴	هدف و الزام جهاد فرهنگی	۱-هدف از جهاد فرهنگی، مفاهیم والا(انعکاس صحنه‌های جنگ) به دست فراموشی سپرده نشود.	۱۷- شما با این نوشته خودتان، با این فیلم خودتان، با این کار هنری خودتان که بازآفرینی آن حادثه است، در مخاطب خودتان ایجاد می‌کنید. این خیلی کار بزرگی است، خیلی کار مهمی است. خود این کار فرهنگی و کار هنری شما که روایت آن جهاد مقدس هست، جهاد است؛ زیرا سعی بر این بوده که آن مفاهیم والا به دست فراموشی سپرده نشود.
	بیانات در جلسه پرسش و پاسخ دانشگاه	الزام و اهداف جهاد فرهنگی	۱۸- اگر بخواهیم با جمود بجنگیم، جنگ با جمود این‌گونه است؛ یعنی جنگ فرهنگی است. جنگ با جمود، جنگ شمشیری نیست؛ چون از مقوله فرهنگ است. تحجر و جمود هم

سال	کدگذاری	بسته معنایی	مستند(گزاره‌ها)
تهران ۱۳۷۷/۲/۲۲			نوعی فرهنگ است؛ متنها فرهنگ بسته! بایستی با روشهای فرهنگی با آن مقابله کرد.
۱۳۸۰/۰۹/۲۶	۱- اهداف جهاد فرهنگی ۲- الزام جهاد فرهنگی	۱- جهاد فرهنگی برای اعلای کلمه‌ی اسلام و ترویج مکتب اهل بیت <small>علیهم السلام</small> ۲- تألیفات متعدد و تحمل زحمات، مجاهدت مقبولی در درگاه خداوند متعال است.	۱۹- آن عالم بزرگوار(آیت‌الله آقای حاج سید محمد شیرازی) سالهای متمادی از عمر خویش را صرف جهاد فرهنگی و سیاسی برای اعلای کلمه‌ی اسلام و ترویج مکتب اهل بیت <small>(علیهم‌السلام)</small> نموده و زحمات فراوانی تحمل کردند. تألیفات متعدد ایشان ... مجاهدت مقبولی در درگاه خداوند متعال است.
دیدار با شورای عالی انقلاب فرهنگی ۱۳۷۸/۹/۲۳	الزام و هدف جهاد فرهنگی	۱- تعلیم و تربیت دینی ۲- تضمین تدین، تشریح و پایبندی مملکت و آینده کشور و این ملت	۲۰- مردم را متدین و متشرع و پایبند به دین و آگاه از مبانی دینی و برخوردار از معرفت دینی تربیت کنیم، هر چه به این سمت پیش برویم، این مملکت و آینده این کشور و این ملت را تضمین کرده‌ایم.
حکم انتصاب اعضای شورای انقلاب فرهنگی ۱۳۷۵/۹/۱۴	الزام و هدف جهاد فرهنگی	تدبیر و اهتمام و تلاش و تحرك و نوآوری مضاعف	۲۱- همه این حقایق مهم و هشدار دهنده، مسؤولان فرهنگی کشور را به تدبیری برتر و اهتمامی بیشتر و تلاشی گسترده‌تر فرا می‌خواند و به- ویژه شورای عالی انقلاب فرهنگی را که در جهاد ملی، با بیسوادی و عقب‌ماندگی علمی و تبعیت فرهنگی، در حکم ستاد مرکزی و اصلی است، به تحرك و نوآوری و همت‌گماری بر می‌انگیزد.

سال	کدگذاری	بسته معنایی	مستند(گزاره‌ها)
۱۳۷۲/۲/۱۵	۱- الزامات جهاد فرهنگی ۲- متولی جهاد فرهنگی ۳- مانع تراشی دشمن	۱- تلاش دشمن برای ناامیدی و شهوات و مادی گرایی ۲- جهاد فرهنگی واجب‌تر از واجب است. ۲- معلمان، دانش‌آموزان و همه کسانی که امور فرهنگی سروکار دارند متولی جهاد فرهنگی هستند.	۲۲- اگر دشمن بتواند ملت ما را به ملتی که اعتقادی به مبارزه ندارد، امیدی به پیروزی ندارد، زهدی نسبت به جلوه‌های شهوانی و مادی ندارد، تبدیل کند، پیروز شده است. اینجاست که مبارزه فرهنگی، مبارزه‌ای واجب‌تر از واجب می‌شود. حال وظیفه ما چیست؟ من می‌گویم وظیفه معلم و فرهنگی و دانش‌آموز که اینها در مرکز دایره قرار دارند؛ و همچنین همه کسانی که با امور فرهنگی کشور سر و کار دارند، یک جهاد و مبارزه طولانی است.
۱۳۶۹/۱/۲۲	الزامات و هدف جهاد فرهنگی	۱- اتحاد، وحدت و هماهنگی ۲- تقابل و عقب‌راندن دشمن از صحنه	۲۳- بدون جهاد، هیچ دشمنی از صحنه عقب‌نشینی نخواهد کرد و جهاد هم جز با اتحاد، وحدت و هماهنگی، امکان‌پذیر نیست.
۱۳۸۳/۲/۲۸	دیدار با کارکنان صدا و سیما	مقوم جهاد فرهنگی و الزامات استفاده از تحقیق و ابزارهای فرهنگی - هنری	۲۴- تحقیق در زمینه‌های مفاهیم فرهنگی و مسائل گوناگونی که رسانه ملی با آنها سروکار دارد، از جمله کارهای بسیار مهم است... هنر جزو برجسته‌ترین مخلوقات الهی است و جزو ارزشمندترین صنایع پروردگار است که باید آن را ارج گذاشت. در همه کارها، حتی در یک تبلیغات معمولی، باید هنر را به کار برد.

سال	کدگذاری	بسته معنایی	مستند(گزاره‌ها)
حکم انتصاب آقای اصغری به سمت سرپرستی موسسه کیهان ۱۳۷۰/۷/۲	۱- الزامات جهاد فرهنگی ۲- موانع جهاد فرهنگی	بی تفاوتی و مسامحه در برابر این تهاجم فرهنگی زیان‌های جبران ناپذیری در بر خواهد داشت.	۲۵- معارضه شایسته با تهاجم فرهنگی غرب در ابعاد مختلف باید در صدر برنامه‌های رسانه‌های عمومی قرار گیرد. بی تفاوتی و مسامحه در برابر این تهاجم فرهنگی که گاه با قلم عناصر مطرود و خودباخته داخلی صورت می‌گیرد زیان‌های جبران ناپذیری در بر خواهد داشت.
دیدار با کارکنان صدا و سیما ۱۳۸۳	الزامات و اهداف جهاد فرهنگی	رشد اعتماد بنفس ملی با مدیریت، هدایت فکر، فرهنگ، روحیه و اخلاق رفتاری	۲۶- ما یک مأموریت محوری برای رسانه‌ی ملی قائل هستیم که الزاماتی دارد و این مأموریت ملی اهداف کلانی را هم با خودش همراه دارد. عبارت است از مدیریت و هدایت فکر، فرهنگ، روحیه، اخلاق رفتاری جامعه، جهت‌دهی به فکر و فرهنگ عمومی، آسیب‌زدایی از فکر و فرهنگ و اخلاق جامعه، تشویق به پیشرفت یعنی روحیه‌دادن و زدودن احساس عقب‌ماندگی.
اولین سالگرد رحلت حضرت امام خمینی (رحمت ...علیه) ۱۳۶۹	الزامات و اهداف و مقوم جهاد فرهنگی	امر به معروف و نهی از منکر که یکی از ارکان اساسی اسلام و ضامن برپاداشتن همه فرایض اسلامی است، باید در جامعه احیا شود. (تقویت احساس مسئولیت اجتماعی)	۲۷- امر به معروف و نهی از منکر که یکی از ارکان اساسی اسلام و ضامن برپاداشتن همه فرایض اسلامی است، باید در جامعه ما احیا شود و هر فردی از آحاد مردم، خود را در گسترش نیکی و صلاح و برچیده شدن زشتی و گمراهی و فساد، مسؤول احساس کند.
دیدار با	ملزومات	دشمن شناسی و آمادگی	۲۸- کشور ما و ملت ما احتیاج دارد

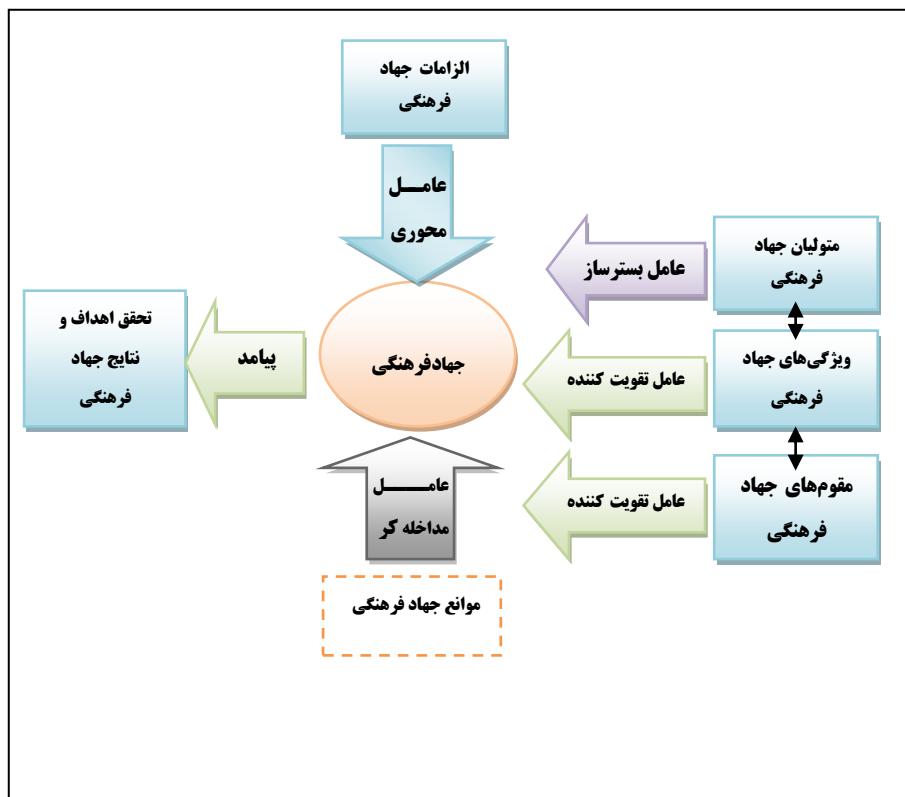
سال	کدگذاری	بسته معنایی	مستند(گزاره‌ها)
خانواده شهادای هفتم تبر ۱۳۹۴/۴/۶	جهاد فرهنگی و مانع تراشی دشمن	برای مقابله با آن	دشمن را بشناسد، عمق دشمنی را بفهمد؛ و احتیاج دارد به اینکه خود را آماده کند برای مواجهه. این مواجهه همیشه مواجهه سخت نیست، مواجهه در میدان جنگ نظامی نیست؛ دشوارتر از آن، مواجهه در مواجهه در میدان جنگ نرم، میدان فرهنگ است.
دیدار با خانواده شهادای هفتم تبر ۱۳۹۴/۴/۶	الزامات و مقوم جهاد فرهنگی	جوانان در جناح فرهنگی مؤمن، انقلابی، مردمی و خودجوش باید با زبان تصویر و با استفاده از ابزارهای جدید، چهره‌نگاری هنرمندانه‌ای از این شخصیت‌های بسیار برجسته انجام دهند. خانواده‌های شهدا روحیه و عزم بالای خود را به جامعه منتقل می‌کنند و این روحیه و عزم راسخ، همان چیزی است که کشور ما امروز به آن احتیاج دارد.	
دیدار با خانواده‌های معظم شهدا ۱۳۶۹	الزامات و مقوم‌های فرهنگی، مانع تراشی دشمن	حفظ توأمان ظواهر اسلامی و تقویت باطن	۳۰- دو چیز بایستی در کنار هم روز به روز قویتر در کشور تحقق پیدا کند؛ اول، حفظ آثار و شعایر و ظواهر و نمای اسلامی جامعه است. این، خیلی مهم است. دشمنان سعی می‌کنند که این حرفها را بمباران تبلیغاتی کنند؛ لیکن گوش به حرف دشمن ندهید. دشمن، دشمن است. ظواهر

سال	کدگذاری	بسته معنایی	مستند(گزاره‌ها)
			اسلامی جامعه باید حفظ بشود. دوم این که به موازات آن باید محتواهای اسلامی - یعنی علم - جدی گرفته شود... جهت روشن کردن چراغ اسلام.

کام دوم: کدگذاری محوری

هدف این مرحله برقراری رابطه بین بعدهای تعیین شده در مرحله کدگذاری باز براساس مدل زیر است (شکل شماره ۱). اساس فرایند ارتباطدهی در کدگذاری محوری، بر تمرکز و تعیین یک مقوله (بعد) به‌عنوان بعد محوری یا اصلی قرار داشته و سپس سایر بعدها به‌عنوان بعدهای فرعی با عناوین مختلف مدل به مقوله اصلی ارتباط داده می‌شوند.

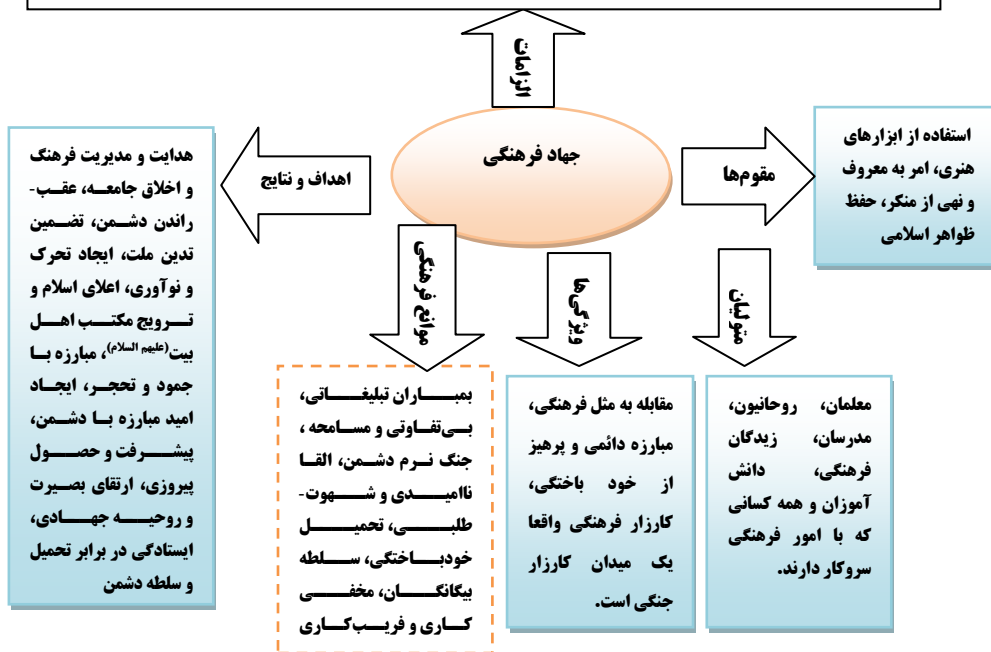

شکل ۱. مدل جهاد فرهنگی

پس از تعیین بُعدها، مولفه‌های احصا شده از هر بُعد نیز برابر شکل ۲ که حاصل تجزیه و تحلیل مجدد داده‌ها براساس الگوی پارادایم^۱ است، بیانگر نتایج کدگذاری محوری در این تحقیق است. بُعد ((الزامات جهاد فرهنگی)) به عنوان مقوله محوری در نظر گرفته شده است.

حفظ ظواهر و باطن، انتقال روحیه و عزم بالا به جامعه، دشمن‌شناسی، احساس مسئولیت همگانی برای گسترش نیکی و برچیده شدن زشتی و فساد، ماموریت محوری برای رسانه ملی، معارضة و مقابله با جنگ نرم دشمن، جهاد با وحدت و اتحاد و هماهنگی، جهاد و مبارزه طولانی مدت، بکارگیری تدبیر و تلاش و اهتمام، تعلیم و تربیت دینی جامعه، تحمل زحمات فراوان و طولانی، استفاده از ابزار و روش‌های فرهنگی، تلاش، کوشش و استقامت در مقابل دشمن، ایمان و اراده و قدرت تصمیم‌گیری، حضور در عرصه فرهنگی با ابعاد مختلف فراگیر و پیچیده، با اراده و عزم راسخ و توکل بر خدا و حمایت مسئولین، نجات کشور از شر سلطه بیگانگان، با خودسازی معنوی و اخلاقی، بیداری و عدم غفلت، بصیرت و هوشیاری همه‌جانبه، دشمن‌شناسی و اطاعت از سلسله مراتب و سازماندهی مناسب، هوشمندی و تلاش و ولایت‌مداری

شکل ۲. کدگذاری محوری بر اساس ابعاد و مولفه‌های جهاد فرهنگی

با توجه به اشکال شماره ۱ و ۲ از نتایج تحلیل محتوای کیفی که از بیانات مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در مورد جهاد فرهنگی به عمل آمد، ۶ بعد احصا شد که ۶ بعد مذکور به نوعی اجزای تشکیل دهنده جهاد فرهنگی بوده و کاملاً لازم و ملزوم و مکمل یکدیگر هستند. ابعاد احصا شده که مستخرجه و استنباط‌شده از کلام معظم‌له می‌باشند، از ارتباط منطقی، هم‌آهنگ و همسوی با یکدیگر برخوردار بوده و مجموعاً تشکیل دهنده جهاد فرهنگی هستند. آنچه مهم است و نباید مغفول واقع شود این که قبل از هرگونه اقدام برای جهاد فرهنگی، نهادینه شدن فرهنگ

جهادی در وجود افراد است. در مورد فرهنگ جهادی با بهره‌گیری از پیشینه‌های اشاره شده در ابتدای مقاله، از منظر امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) این‌گونه بازگشت به فرهنگ جهادی ضرورتی انکارناپذیر است. فرهنگ جهادی در همه صحنه‌ها و عرصه‌ها بکار می‌آید. این روحیه جهادی با کار علمی و نظم تشکیلاتی هیچ منافاتی ندارد و این روحیه باید در جامعه تقویت شود تا امکان **جهاد فرهنگی** نیز محقق و اجرایی گردد. مولفه الزامات جهادی با احصاء ۲۷ بار فراوانی به‌عنوان مولفه محوری تعیین و تشریح و سپس سایر مولفه‌های احصایی، جمع‌بندی و تحلیل می‌شود.

جمع‌بندی و تجزیه و تحلیل مولفه اول: الزامات جهاد فرهنگی (عامل محوری)

از مولفه الزامات جهاد فرهنگی به‌عنوان شاخص محوری و مهم‌ترین مولفه، تعداد ۲۷ شاخص احصا گردید که به‌طور خلاصه تشریح می‌گردد.

لازمه جهاد فرهنگی، تکیه بر هوشمندی، بیداری، تلاش، توکل، ولایت‌مداری و اطاعت‌پذیری و سازماندهی است. در صورت خودسازی معنوی و اخلاقی و عدم سهل‌انگاری نیروهای خودی و برخورداری از روحیه جهادی، هوشیاری و بصیرت همه‌جانبه و عدم غافلگیری محقق خواهد شد. همراه کردن مردم و مسئولین با اراده و عزم راسخ ملی، حمایت مردمی، اتحاد و وحدت کلمه، همت مجاهدانه از دیگر الزامات جهاد فرهنگی است. در عرصه نبرد پیچیده و فراگیر و گسترده فرهنگی نیز باید از فرمانده فرهنگی اطاعت کرد دشمن را با بصیرت شناخت و فرمانده نیز با سازماندهی مناسب نیروهای تحت امر خود از وجود آنها به خوبی استفاده کند؛ و الا شکست خواهد خورد.

باید مراقب باشیم پازل دشمن را کامل نکنیم. در این حد هوشیاری لازم است! دشمن نباید بتواند از هیچ حرکت و اظهارنظر و موضع‌گیری ما سوءاستفاده کند. از دیگر ملزومات جهاد فرهنگی، اعتماد بنفس ملی، داشتن امید و انگیزه، وحدت و انسجام ملی است. البته شرط تحقق جهاد، جهاد و تلاش و مقابله با دشمن است.

جهادگران فرهنگی می‌بایستی با هوشمندی و تلاش، اراده، تدبیر، اهتمام، نوآوری مضاعف و قدرت تصمیم‌گیری و رویگردانی از فرهنگ تحکم‌آمیز و تحمیلی در همه میدان‌های مبارزه سیاسی، نظامی و فرهنگی وارد میدان شوند تا پیروزی حاصل گردد، مشروط بر آنکه در مقابل دشمن از هرگونه تلاش و کوششی آگاهانه و بصیرت‌زا مضایقه نشود. از دیگر ملزومات جهاد فرهنگی، اعتقاد به مبارزه، امید به پیروزی و ژهد نسبت به جلوه‌های شهوانی و مادی است.

شناخت اهداف، فتنه‌ها و تنوع ابزارها و ترفندهای دشمن و راه‌کارهای مقابله با آن ضروری است. در مقابل باید به مسئولین کشور حُسن‌ظن و اعتماد داشت و همچنین نشاط، پویایی و انگیزه در افراد نخبه، مبتکر و جوان باید تقویت شود تا در میدان نبرد فرهنگی، با شناخت کامل از سلاح‌های تبلیغاتی و ارتباطی دشمن تسلط نیروی خودی بر دشمن میسر گردد. قبل از تحقق **جهاد فرهنگی**، **فرهنگ جهادی** ضرورتی انکارناپذیر است. ارزیابی عملکرد سه دهه فرهنگ و مدیریت جهادی در کشور نشان می‌دهد این فرهنگ و مدیریت از درون و بیرون مورد تهاجم سنگین آفات درونی و بیرونی قرار گرفته است و می‌بایست برای حفظ و حراست از آن آفات را بررسی و شناسایی و سپس به مقابله با آنها برخاست.

جمع‌بندی و تجزیه و تحلیل مولفه دوم: ویژگی‌های جهاد فرهنگی (عامل تقویت کننده)

در این پیکار فرهنگی، جهادگران، خواب‌آلوده و غفلت‌زده نیستند و دشمن را خوب می‌شناسند. اهل مبارزه دائمی بوده و خودباخته فرهنگ غرب نیستند. جهاد فرهنگی واقعا شبیه یک میدان کارزاری است که واحدهای فرهنگی تحت اختیار و کنترل عملیاتی او قرار دارند و تنها با مقابله به مثل فرهنگی می‌توان به جهاد فرهنگی پرداخت. مضاف بر مطالب مذکور، در پیشینه تحقیق بیان شده مولفه‌های معنویت-محوری و انطباق‌محوری دارای بالاترین درجه اهمیت بین مولفه‌های جهاد فرهنگی است.

جمع‌بندی و تجزیه و تحلیل مولفه سوم: متولیان جهاد فرهنگی (عامل بستر ساز)

متولیان جهاد فرهنگی، کلیه مسئولان و کارگزاران فرهنگی کشور اعم از معلم، روحانی، طلبه، دانشجو، مدرسین و دانش‌آموزان سراسر کشور هستند که در هر موقعیتی با راهنمایی‌ها و کمک علمای دینی و روشنفکران سیاسی جهان اسلام برای پالایش فرهنگ غربی با قلم و اندیشه می‌توان مقابله به مثل نمود. این مبارزه با رویگردانی از فرهنگ تحکم‌آمیز و تحمیلی غرب به روش نرم صورت می‌گیرد. البته باید متولیان فرهنگی قبل از هرگونه اقدام برای جهاد فرهنگی، از فرهنگ و روحیه جهادی برخوردار باشند، که فرهنگ جهادی یک نوع فرهنگ سازمانی است که در آن، کار عبادت محسوب می‌شود. عناصر این فرهنگ عبارتند از: ایمان، معنویت، آرمانگرایی و داشتن اهداف بلند و مقدس؛ زیر پا نهادن فرهنگ مادی‌گرایی و در نتیجه خدمت به مردم، جوش و تحرک ذاتی، اخلاص، ایثار، تعاون و تلاش، تعهد، سادگی، پرهیز از اسراف، مشورت، مشارکت، سخت‌کوشی، حضور در مناطق محروم، جسارت، خطرپذیری و...؛ اگر متولیان فرهنگی ما در هر مسئولیت و سنگر فرهنگی که هستند از این صفات ارزنده و ارزشمند برخوردار شوند و روز به روز خود را تقویت و تعالی بخشند، یقینا و بلاشک اهداف جهاد فرهنگی نیز محقق خواهد شد.

جمع‌بندی و تجزیه و تحلیل مولفه چهارم: اهداف و نتایج (بیامد)

با مرور بیانات امام خامنه‌ای (مدظله العالی) ۱۵ مولفه با عنوان اهداف جهاد فرهنگی احصا شد که بعد از مولفه الزامات، بیشترین تعداد فراوانی را کسب نمود و به عبارتی در رتبه دوم میزان اهمیت و حساسیت جهاد فرهنگی قرار گرفت به شرح ذیل است:

از جمله اهداف مقدس جهاد فرهنگی اعتلای کلمه اسلام و ترویج مکتب اهل بیت علیهم السلام، حکمیت فرهنگ اسلامی، تعظیم دستاوردهای انقلاب و تقویت اندیشه‌های بارور، راهگشا و هدایت‌گر قرآن و سنت است؛ که تحقق این امر علاوه بر برخورداری از روحیه جهادی و فرهنگ جهادی (ایثار، فداکاری، شجاعت، ایمان، معرفت و باورهای دینی مردم)، جز با اتحاد، وحدت و هماهنگی، تربیت دینی و معرفتی مردم و ترویج نوآوری و علم و تحصیل امکان‌پذیر نیست. از جمله اهداف مهم دیگر تقابل و عقب‌راندن دشمن از صحنه، القاء یقین در دل و اذهان مردم و پرهیز از اختلاف‌افکنی دشمنان در جبهه خودی و مبارزه با جمود و تحجر و حصول پیروزی است. در اهداف جهاد فرهنگی، مفاهیم والا و مقدس همانند انعکاس و انتقال صحنه‌های جنگ به قشر جوان نباید بدست فراموشی سپرده شود.

در نهایت مجاهدت فرهنگی با هدف ایجاد امید و انگیزه و انسجام و وحدت ملی بین مردم و مسئولان و مبارزه با تبلیغات دشمن مستکبر و صدور انقلاب صورت می‌گیرد.

جهاد فرهنگی سبب پیشرفت و موفقیت در صحنه‌های تبلیغاتی، ارتباطاتی و اجتماعی است. جهاد فرهنگی توانست عزت، اعتماد به نفس، احساس اقتدار و معنویت رزمندگان ما در دفاع مقدس و شکست نخوردن در مقابل تهاجم و تحمیل همه‌جانبه دشمن را به تصویر بکشد. باید بدانیم نتیجه زحمات فرهنگی متضمن مجموعه بزرگی از معارف دینی و سیاسی و سعی مشکور و مجاهدت مقبول در درگاه خداوند متعال است و همچنین متضمن تدین، تشریح و پایبندی مملکت و آینده کشور و این ملت است.

جمع‌بندی و تجزیه و تحلیل مولفه پنجم: موانع جهاد فرهنگی (عامل مداخله‌گر)

در مقابل جهاد فرهنگی جبهه خودی، دشمن مقابل نیز هرگز ساکت و آرام ننشسته، بلکه بطور مداوم و پیوسته در حال تخریب، دشمنی و کارشکنی است. آنچه از بیانات معظم له به عنوان موانع جهاد فرهنگی استنباط و برداشت شده بدین قرار است. مهاجمین فرهنگی به این نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و خائنان این مرز و بوم، با نوشتن مقالات، کتب و تهیه فیلم‌های اهانت‌آمیز نسبت به اسلام و نشر آن در محیط‌های اسلامی و غیراسلامی، نویسندگان و هنرمندانی که برای

منفعت مادی، قلم و بیان و هنر ادبی خود را در معرض معامله و اهداف شوم صاحبان قدرت قرار می‌دهند، تا با ناتوان نشان دادن نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، مانع از الگو شدن ج.ا.ا در دنیای اسلام گردند، به‌عنوان جنگ نرم دشمن، بمباران تبلیغاتی و تحمیل خودباختگی مزمن و سلطه بیگانگان از آنها یاد می‌شود. دشمنان مسلح جنگ نرم که در مقابله با جهاد فرهنگی صف‌آرایی نموده‌اند؛ با القاء ناامیدی، بی‌تفاوتی و مسامحه در برابر تهاجم فرهنگی و ترویج شهوات و مادی‌طلبی با مخفی‌کاری و فریب‌کاری، برای ایجاد بدبینی و بددلی و اختلاف در دلها و ذهن‌های مردم تلاش می‌کنند و برای کشاندن نسل جوان و نوجوان جامعه به ابتذال و فساد اخلاقی، تسخیر روح و فکر آنها، تحقیر و به انزوا کشاندن ادب و هنر فرهنگ انقلابی از هیچ کوششی دریغ نمی‌کنند.

نگاه غیرواقع‌بینانه به توانمندی‌های دشمن، ضعف در شناخت و آگاهی از ابزارها و روش‌های دشمن و بی‌تفاوتی و مسامحه در برابر این فشارها و تهاجم فرهنگی دشمن، زیان‌های جبران‌ناپذیری برای جامعه و کشور در برخواهد داشت.

جمع‌بندی و تجزیه و تحلیل مولفه ششم: مقوم‌های جهاد فرهنگی (عامل تقویت‌کننده)

مقوم‌های فرهنگی در این مقاله به عنوان عامل تقویت‌کننده برای ارتقاء و اعتلای جهاد فرهنگی است. که از بیانات معظم له در این مقوله تعداد ۷ مولفه توسط محقق احصاء گردید. البته لازم است یادآوری شود برای ارتقاء و تقویت جهاد فرهنگی به فرهنگ جهادی نیز که در پیشینه تحقیق از آنها یاد شده اهتمام و توجه جدی شود. چون فرهنگ جهادی اگر در وجود افراد نهادینه، تثبیت و تحکیم شد؛ بالتبع هرگونه جهادی اعم از جهاد علمی، اقتصادی و از جمله جهاد فرهنگی نیز با قوت و شدت پیگیری و دنبال خواهد شد. از جمله مقوم‌های احصاء شده استفاده از ابزارهای هنری است؛ یعنی جوانان فرهنگی مؤمن، انقلابی، مردمی و خودجوش باید با زبان تصویر و با استفاده از ابزارهای جدید، چهره‌نگاری هنرمندانه‌ای از آثار و شعائر اسلامی ارائه دهند و ظواهر و زیبایی‌های اسلام برای همه مشتاقان و رهروان حقیقت‌هویدا و آشکار گردد. البته استفاده صحیح از ابزارهای فرهنگی - هنری سبب ماندگاری و جاذبه مضاعف در جامعه خواهد شد. از مصادیق بارز مقوم‌های جهاد فرهنگی، امر به معروف و نهی از منکر که یکی از ارکان اساسی اسلام و ضامن برپاداشتن همه فرایض اسلامی است، حقیقتاً باید در جامعه احیا شود. (تقویت احساس مسئولیت اجتماعی). تحقق سنت حسنه امر به معروف و نهی از منکر و حفظ توأمان ظواهر اسلامی و تقویت باطن در سطح جامعه مستلزم هوشیاری در مقابل امواج مسموم و خطرناک دشمن و روحیه و عزم بالا در

سطح آحاد جامعه است. البته این حرکت زمانی به سرمنزل مقصود خواهد رسید که در طول مسیر همیشه قطب‌نمای خود یعنی بصیرت را به همراه داشته باشیم. این مولفه با توجه به ماهیت و اهمیتی که دارد بر سایر مولفه‌ها نیز می‌تواند اثرگذار باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف) نتیجه‌گیری

با بررسی‌های به‌عمل‌آمده از بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در مورد مولفه جهاد فرهنگی، تعداد ۶ مولفه، شامل ۱- الزامات جهاد فرهنگی با ۲۷ شاخص، ۲- ویژگی‌های جهاد فرهنگی با ۳ شاخص، ۳- متولیان جهاد فرهنگی با ۳ شاخص، ۴- اهداف و نتایج جهاد فرهنگی با ۱۵ شاخص، ۵- موانع جهاد فرهنگی با ۷ شاخص، ۶- مقوم‌های جهاد فرهنگی با ۴ شاخص تعیین که در مجموع تعداد ۵۹ شاخص تبیین و بطور کامل ارتباط و اهمیت آن‌ها نیز تشریح گردید. نتیجه تحقیق پس از اخذ نظر نهایی و اعمال اصلاحات به تایید ۵ نفر از خبرگان به روش دلفی نیز رسید.

شش مولفه مذکور به‌نوعی اجزای تشکیل دهنده جهاد فرهنگی بوده و کاملاً لازم و ملزوم و مکمل یکدیگر هستند. مولفه‌های احصا شده، مستخرجه و استنباط‌شده از کلام معظم‌له می‌باشند که از ارتباط منطقی، هم‌آهنگ و هم‌سویی با یکدیگر برخوردار بوده و مجموعاً تشکیل دهنده بُعد جهاد فرهنگی هستند. قبل از هرگونه اقدام برای جهاد فرهنگی، آنچه مهم است نهادینه شدن فرهنگ جهادی در وجود افراد است. در مورد فرهنگ جهادی با بهره‌گیری از پیشینه‌های اشاره شده در ابتدای مقاله، از منظر حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) بازگشت به فرهنگ جهادی ضرورتی انکارناپذیر است. فرهنگ جهادی در همه صحنه‌ها و عرصه‌ها بکار می‌آید. این روحیه جهادی با کار علمی و نظم تشکیلاتی هیچ منافاتی ندارد و این روحیه باید در جامعه تقویت شود تا امکان جهاد فرهنگی نیز محقق و اجرایی گردد. مولفه الزامات جهادی با بیشترین فراوانی (۲۷ بار) به‌عنوان مولفه محوری و پس از آن اهداف و نتایج جهاد فرهنگی با ۱۵ بار فراوانی به ترتیب بیشترین امتیاز را کسب نموده‌اند.

همان‌طوری که در اشکال شماره ۱ و ۲ ارتباط منطقی بین مولفه‌ها با نمودار مشخص گردیده با تعامل و ارتباط مستمر و دائم این ۶ مولفه، امکان تحقق و پیاده‌سازی اهداف جهاد فرهنگی به‌نحو مطلوب میسر و ممکن خواهد بود. از ۶ مولفه‌ی احصا شده، مولفه‌های ((ویژگی‌ها و مقوم‌های

جهاد فرهنگی))، به عنوان عوامل تقویت کننده و ((متولیان جهاد فرهنگی)) به عنوان عامل بسترساز محسوب می گردند. موانع جهاد فرهنگی نیز به عنوان مولفه ((مداخله گر و تضعیف کننده)) جهاد فرهنگی تلقی می شود. الزامات جهاد فرهنگی با بیشترین فراوانی به عنوان ((عامل محوری)) و اهداف و نتایج مولفه فرهنگی با کسب رتبه دوم به عنوان ((پیامد)) جهاد فرهنگی محسوب می گردد.

مولفه های تقویت کننده یعنی ویژگی ها و مقوم های جهاد فرهنگی با شاخص های مربوطه، مولفه الزامات به عنوان عامل محوری با ۲۷ شاخص مربوطه، متولیان جهاد فرهنگی به عنوان عامل بسترساز، می بایستی به طور روزافزون و دائم تقویت و زمینه سازی گردند. در مقابل، موانع فرهنگی با شش شاخص مربوطه که توسط دشمنان و متولیان جنگ نرم صورت می گیرد می بایستی با همت متولیان فرهنگی و بکارگیری الزامات و مولفه های تقویت کننده مهار و کنترل گردد که در این صورت اهداف و نتایج جهاد فرهنگی نیز به خوبی و به نحو مطلوبی به ثمر خواهد نشست.

البته قبل از جهاد فرهنگی همان طور که در پیشینه ها نیز به آن اشاره شده می بایستی فرهنگ جهادی به عنوان فرهنگ سازمانی نهادینه شود که در آن کار، عبادت محسوب می شود. عناصر این فرهنگ نیز عبارتند از: ایمان، معنویت، آرمان گرایی و داشتن اهداف بلند و مقدس؛ زیر پا نهادن فرهنگ مادی و مادی گرایی و در نتیجه خدمت به مردم، جوش و تحرک ذاتی، اخلاص، ایثار، تعاون و تلاش، تعهد، سادگی، پرهیز از اسراف، مشورت، مشارکت، سختکوشی، حضور در مناطق محروم، جسارت، خطرپذیری و ...

پس بعد از نهادینه شدن فرهنگ جهادی، نوبت به هرگونه جهادی از جمله جهاد فرهنگی می رسد، البته شرط تحقق جهاد، جهد و تلاش و مقابله با دشمن است.

در نهایت همه باید بدانیم کسب پیروزی در همه زمینه های جهاد فرهنگی بر اساس برخورداری متولیان فرهنگی از روحیه جهادی، بیداری و بصیرت در تمامی زمینه ها است چون جهاد فرهنگی سبب پیشرفت و موفقیت در صحنه های تبلیغاتی، ارتباطاتی و اجتماعی است.

ب) پیشنهاد

۱) پیشنهادهای علمی - پژوهشی

- تلاش و کوشش برای دفع و یا به حداقل رساندن موانع فرهنگی از طریق بکارگیری ابزارهای هنری و بهره گیری از ظرفیت های تمامی متولیان فرهنگی اعم از اساتید دانشگاه، معلم، طلبه، دانشجو، دانش آموز و ...

- ارتقاء و تعالی تحقق اهداف و نتایج جهاد فرهنگی با بکارگیری عوامل تقویت‌کننده ((مقوم‌ها و ویژگی‌های جهاد فرهنگی))، عامل بسترساز ((متولیان جهاد فرهنگی)) و عامل محوری ((الزامات جهاد فرهنگی))

- با توجه به اینکه مقوله فرهنگ پایه و بستر سایر مولفه‌هایی چون اقتصادی، نظامی، سیاسی و... است و از طرفی کشورمان مورد تهاجم همه‌جانبه فرهنگی از طرف شیادان و سیه‌رویان داخلی و خارجی قرار گرفته، تدریس چند واحد از مبحث جهاد فرهنگی توسط افراد صالح و توانمند و دلسوز، برای روشننگری جوانان و نوجوانان کشور در مدارس و دانشگاه‌های سراسر کشور ضرورت و نیاز فوری جامعه امروزی است.

۲) پیشنهاد اجرایی

- تلاش به منظور تبدیل فرهنگ جهادی به عنوان یک فرهنگ سازمانی در کلیه نهادها و موسسات سراسر کشور به گونه‌ای که کار به عنوان یک عبادت محسوب شود.

منابع و مآخذ

الف) منابع فارسی

- بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، قابل دسترسی در سایت: www.khamenei.ir
- ابراهیمی، ابراهیم (۱۳۸۵). بایسته‌های مهندسی فرهنگی، جلد اول، تهران: مجموعه مقالات اولین همایش ملی مهندسی فرهنگی.
- الماسی، محسن (۱۳۸۶). آسیب‌شناسی و ارزیابی فرهنگ و مدیریت جهادی، تهران: دومین همایش ملی فرهنگ جهادی.
- ارحامی، موسی (۱۳۹۶). مدیریت جهادی براساس اندیشه‌های مدیریتی فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی) در کارایی ماموریت‌های محوله ساحفاجا، تهران: دافوس ناجا.
- اصفهانی، راغب (۱۳۶۳). مفردات الفاظ قرآن، چاپ دوم، تهران: انتشارات المکتبه المرتضویه.
- رشیدزاده، فتح‌الله (۱۳۹۳). فرماندهی و مدیریت جهادی در اندیشه فرماندهی معظم کل قوا، تهران: نشر فارابی.
- شمشیری، مهدی (۱۳۹۵). جایگاه مدیریت جهادی در تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، تهران: نهاجا.
- شمشیری، مهدی؛ دانش‌تبار، بهمن (۱۳۹۶). جایگاه مدیریت جهادی در الگوی مطلوب فرماندهی نظامی، تهران: نهاجا.
- صفایی‌حائری، رضا (۱۳۷۹). شاخص‌ها و نشانه‌های وجدان‌کاری معیاری برای ارزیابی مدیر جهادی، تهران: نشر کوثر.
- قریشی، علی‌اکبر (۱۳۸۶). قاموس قرآن، جلد دوم، چاپ شانزدهم، تهران: انتشارات موسسه فرهنگی تبیان.
- لوتمان، یوری؛ باریس، اوسپنسکی (۱۳۹۰). در باب مکانیسم نشانه‌ای فرهنگ، ترجمه فرزاد سجودی، تهران: انتشارات علم.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۲). تفسیر نمونه، جلد چهاردهم، تهران: انتشارات دار الکتب الاسلامیه.
- موحدی، خسرو (۱۳۸۶). مدیریت جهادی تجربه‌ای موفق در جمهوری اسلامی ایران،

تهران: اولین همایش ملی فرهنگ و مدیریت جهادی.

- محمودزاده، علی (۱۳۸۸). واکاوی و بازشناسی فرهنگ و مدیریت جهادی، تهران: دفتر نماینده ولی فقیه.

- محمدیان، یدالله و همکاران (۱۳۹۳). «طراحی الگوی فرهنگ جهادی یکی از نهادهای انقلابی اسلامی»، دو فصلنامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی، سال نهم، شماره ۲.

- نوربخش، حامد (۱۳۹۶). نقش ابعاد مدیریت جهادی بر عملکرد کارکنان (با اتکاء بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری) تهران: انتشارات دانشگاه آزاد.

- نجفی، محمد حسن (۱۳۶۵). جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام، جلد ۲، تهران: انتشارات دار الکتب الاسلامیه.

- مطهری، مرتضی (۱۳۶۸). آشنایی با علوم اسلامی، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین.

(ب) منابع انگلیسی

Lusid,D,ed.(1997). Soviet Semiotics: An Anthology.Balitmore: Johns Hopkins University Press.

Archive of SID